

Цитування:

Скоромна А. К. Керамопластика вхідних груп житлових будинків Північно-Броварського та Воскресенського масивів у Києві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2020. №.4 С. 82-89.

*Скоромна Алеся Костянтинівна,
аспірантка*

*Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8961-4524>
dolzhenko2012@gmail.com*

Skoromna A. (2020). Ceramoplastics of the entrance groups of residential buildings of the Pivnichno-Brovary and Voskresensky areas in Kiev. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 82-89 [in Ukrainian].

КЕРАМОПЛАСТИКА ВХІДНИХ ГРУП ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ПІВНІЧНО-БРОВАРСЬКОГО ТА ВОСКРЕСЕНСЬКОГО МАСИВІВ У КИЄВІ

Мета статті – систематизація творів кераміки в екстер'єрі вхідних груп окремих багатоповерхових будинків двох житлових масивів на Лівому березі Києва (Північно-Броварського та Воскресенського масивів), аналіз їх пластичних, фактурних і колористичних особливостей. **Методологічною** основою дослідження є комплексний підхід до аналізу керамопластики, з використанням принципу історизму. Поєднано наступні наукові методи: аналітичний – для вивчення стану опрацювання обраної теми; систематизації – для обробки архівних та літературних джерел; порівняльно-типологічний – для проведення атрибуції та поділу керамопластики на групи; художньо-стилістичного аналізу творів – для визначення особливостей художніх манер митців. Іконографічний метод вимагав компаративного аналізу, завдяки чому проведено порівняння окремих зображень на керамопластиці з творами як українського народного, так і давньоеллініського та скіфського мистецтва. **Наукова новизна.** До наукового обігу введено нові зразки архітектурного декору, виготовленого київською Експериментальною майстернею художньої кераміки, значна частина яких не була зазначена в архівних джерелах. Виявлено особливості художньо-стильових манер окремих авторів, запозичення ними поодиноких іконографічних схем з мистецтва Стародавнього світу (Н. Федорова та Г. Шарай). **Висновки.** Виділено два основних напрямки в декорванні вхідних груп житлових будинків типової міської забудови 1970 – початку 1980-х рр.: тематичне розписне й варіантне зі збірними плитками. У керамічному декорі виділено фігуративні, орнаментальні та абстрактні композиції, прагнення митців до розмаїтості. Розглянуто специфіку виконання керамічного оздоблення, наголошено на проведенні спеціальних експериментів київською Експериментальною майстернею художньої кераміки задля виявлення нових декоративних можливостей полив'яної кераміки, створення багатшої колористичної палітри та фактури. Встановлено імена художників Н. Федорової, Г. Шарай, О. Лобова, В. Орлова, які використали мотиви та колористику народного українського мистецтва, а також окремі іконографічні образи і стилістику мистецтва Стародавньої Греції й скіфів.

Ключові слова: Україна, 1970-ті рр., екстер'єрна керамопластика, полива, емаль, фіто-, орніто-, зооморфний орнамент, Н. Федорова, Г. Шарай, О. Лобов, В. Орлов.

Skoromna Alesia, Ph.D. student of the Department of Theory and History of Arts National Academy of Fine Arts and Architecture

Ceramoplastics of the entrance groups of residential buildings of the Pivnichno-Brovary and Voskresensky areas in Kiev

The purpose of the article is to systematize ceramics in the exteriors of the entrance groups of separate multi-storey buildings of two residential areas on the Left bank of Kyiv (Pivnichno-Brovary and Voskresensky areas), analyze their plastic, textured and coloristic features. **The methodological** basis of the study is a comprehensive approach to the analysis of ceramoplastics, using the principle of historicism. The following scientific methods are combined: analytical – to study the state of elaboration of the chosen topic; systematization – for processing archival and literary sources; comparative-typological – for attribution and division of ceramoplastics into groups; artistic and stylistic analysis of works – to determine the characteristics of artistic manners of artists. The iconographic method required a comparative analysis, due to which comparison of individual images on ceramoplastics with works of Ukrainian Folk Arts, as well as ancient Hellenic and Scythian art. **Scientific novelty.** New samples of architectural decor made in the Kyiv Experimental Workshop of Artistic Ceramics have been introduced into scientific circulation a significant part of which was not mentioned in archival sources. Peculiarities of artistic and stylistic manners of

individual authors, borrowing of single iconographic schemes from the art of the Ancient World (N. Fedorova and G. Sharay) are revealed. The idea of the range of themes in the work of V. Orlov on the basis of attribution of the painting of ceramics with phyto- and ornithomorphic motifs on the entrance groups of the house on the street Myropilska, 3 in Kyiv. **Conclusions.** There are two main directions in the decoration of the entrance groups of residential buildings of typical urban development of the 1970's – early 1980's: thematic painted and a variant with prefabricated tiles. The ceramic decor highlights figurative, ornamental and abstract compositions, the artists' desire for diversity. The specifics of ceramic decoration are considered, special experiments are emphasized by the Kyiv Experimental Workshop of Art Ceramics in order to identify new decorative possibilities of glazed ceramics, to create a richer color palette and texture. The names of artists N. Fedorova, G. Sharay, O. Lobov, V. Orlov have been established, who used motives and color pallets of Ukrainian Folk Arts, as well as individual iconographic schemes and stylistics of the art of Ancient Greece and the Scythians.

Key words: Ukraine, 1970's, exterior ceramoplastic, glaze, enamel, phyto-, ornitho-, zoomorphic ornament, N. Fedorova, G. Sharay, O. Lobov, V. Orlov.

Актуальність теми дослідження. Активний розвиток екстер'єрної архітектурної керамопластики в Україні розпочався в післявоєнний період. Розвиток цього виду монументального декоративного мистецтва відбувся у 1960-1980-х рр., а занепад припадає на перші два десятиліття ХХ ст. Мистецькі твори радянської доби масово знищують, як у процесі декомунізації, так і постійних реконструкцій та нового будівництва. Вироби київської Експериментальної майстерні художньої кераміки (1944-1985 рр.) вже понад півсторіччя прикрашають численні споруди. Багато творів мистецтва, на жаль, не збереглося, а вціліла керамопластика потребує ґрунтовного вивчення та популяризації. Особливо актуальними видаються проблеми узагальнення досвіду у використанні кераміки в екстер'єрах житлових будинків типової міської забудови, а також питання зв'язку її сюжетних та орнаментальних мотивів з традиціями минулого.

Аналіз досліджень і публікацій. Побіжні згадки про роботу колективу Експериментальної майстерні художньої кераміки в галузі зовнішнього оформлення будинків керамікою містяться в поодиноких журнальних статтях З. Чегусової [11, 26] та Н. Крутенко [4, 13]. Так, Н. Крутенко в газетній публікації «Рецепти сивої давнини», наголошує, що в майстерні розробляли варіантні плитки для облицювання архітектурних споруд, їх застосовано, зокрема, на пілонах житлових будівель. Варіантним декоруванням займалась керамістка Г. Шарай [3, 4]. Досвід роботи інших художників над декоруванням житлових будівель України керамопластичними кахлями, архітектурними вставками, облицювальними майоліковими й теракотовими плитками (рельєфні та гладкі), мозаїкою, панно з битої кераміки (брекчі), а також деякі технологічні аспекти та художній аналіз поодиноких творів стисло наведено в узагальнюючих працях П. Мусієнка [5, 14-25],

С. Кілессо [2, 54-59, 86-90], В. Щербака [13, 136-146], Г. Скляренко [9, 46-51]. Дослідження літературних джерел дає можливість стверджувати, що декор житлових будівель так і не став предметом спеціального вивчення. Поліхромні екстер'єрні керамічні композиції на будинках Північно-Броварського та Воскресенського масивів взагалі не опубліковано.

Мета статті – систематизація творів кераміки в екстер'єрі вхідних груп окремих багатопверхових будинків двох житлових масивів на Лівому березі Києва (Північно-Броварського та Воскресенського масивів), аналіз їх пластичних, фактурних і колористичних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Синтез архітектури й кераміки знайшов яскравий вираз у забудові Києва 1960-1980-х рр. Цей час відзначено активною співпрацею архітекторів з художниками зазначеної майстерні, які, починаючи з 1950-х р., займались розробкою варіантних плиток для декорування екстер'єрів типової міської забудови.

У 1971-1972 рр. в Експериментальній майстерні виготовлено керамічні розписні вставки з фасадних плиток та дисків типу декоративних тарелей для оформлення чотирьох дев'ятиповерхових будинків Північно-Броварського масиву [15, арк. 18]. Зокрема, художник майстерні В. Орлов¹ наголошував, що: «Элементы украинского орнамента укомпонованные в одну, две, три, четыре, шесть и более стандартных плиток, предложено размещать на пилонах входных дверей жилых зданий. Глазурованные, многоцветные плитки ручной росписи придают каждому парадному индивидуальный вид, облегчают ориентацию во вновь застроенном районе. Небольшие керамические панно улучшают эстетическую среду внутриквартирных пространств» [17, арк. 1]. На жаль, точне місце розташування будинків в архіві не вказано. Під час дослідження

забудови на Лівому березі, автором статті знайдено більшу кількість будинків, ніж зазначено в архівних документах. Це – чотири будинки (1970-1974 рр.) на Північно-Броварському² та два (1981 р.) на Воскресенському масивах. За технікою виконання і способом декорування будинків керамікою виділено дві групи. Перша – тематичне розписне оформлення, що має три варіанти: комбіноване (об’ємне і збірне пласке), збірне пласке та об’ємне (гончарна кераміка). Друга – варіантне збірне розписне декорування, що розділено на пласке і низькорельєфне (табл. 1).

Таблиця 1

Варіанти оформлення керамопластикою окремих частин вхідних груп житлових будинків Північно-Броварського та Воскресенського масивів

Тематичне розписне декорування		
комбіноване (об’ємне і збірне пласке)	збірне пласке	об’ємне (гончарна кераміка)
1.	2.	3.

Варіантні збірні розписні плитки		
пласкі	низькорельєфні	
4.	5.	6.
1. Вул. Миропільська, 3; 2. Вул. Малишка, 31; 3. Вул. Дарницький бульвар, 4; 4. Вул. Жмаченко, 18; 5. Вул. Курнатовського, 2; 6. Вул. Курнатовського, 6. Фотофіксація від 25.04.2020, Скоромна А.		

Комбіноване тематичне розписне оформлення (об’ємне та збірне пласке) розміщено на стіні будинку (вул. Миропільська, 3, 1970), що відокремлює кожне технічне приміщення від дверей вхідної групи з лівого верхнього боку. Декор складається з виготовленої на гончарному колі круглої тарелі з фіто- та орнітоморфним розписом (d 33-34 см) та вільно розташованими нижче прямокутними різнокольоровими плитками (25x14,5 см), кількість яких варіюється від однієї до шести (табл. 1, 1).

Квіткові орнаментальні мотиви виконано у символічному для України блакитному та жовтому кольорах, з традиційним гроном винограду. Останнє обрамовано трикутником із кіл та бутонів, що чергуються. Довільну композицію має наступний мотив – «букет»

квітів, з детально переданими пуп'янками і пелюстками, на стеблах з листям. Рослини окреслено подвійним контуром блакитної та темно-коричневої поливи. Мотиви «букета» характерні для мисок Поділля та Лівобережжя. На не підписаних архівних світлинах В. Орлова є декорування керамікою двох вхідних груп цього будинку [17, арк. 3-5], із зображеннями «букету» квітів та блакитним «павичем», описаним нижче. Завдяки яким можна припустити, що він є автором плиток. Однак дане оздоблення не характерне для його творчості, адже він надавав перевагу історичній тематиці, розпис тарелей виконаний у стилі Н. Федорової. Є вірогідність, що він спробував себе в іншому амплуа, створивши декілька речей з фіто-, орнітоморфними мотивами, але слід дотримуватись думки, що саме В. Орлов запропонував прикрашати вхідні групи керамікою. Слід враховувати, що дошки для об'яв закривають половину тарелей і плиток та унеможливають ідентифікацію інших творів.

На наступній вхідній групі – тарель з блакитним «павичем», з розпущеним віялом хвостом. Таке повністю профільне зображення птаха є порівняно рідкісним [8, 255]. Нижче – на значній відстані – горизонтальна плитка з блакитним дзвіночком на S-подібній, примхливо вигнутій стеблині. Задля чіткішого сприйняття рослини на сірому тлі її контури підкреслено темно-синім, а тичинки квіточки промальовано білим. Протилежна – гаряча яскраво-червона гама превалює у зображенні «курки» на світло-вохристому тлі ще однієї тарелі. Широко розставлені лапи птаха, між якими намальовано напівсонечко з промінцями, декорування тла зигзагоподібними лініями, вкраплення своєрідних «зап'ятих», згрупованих по три або чотири в ряд, – це характерні риси індивідуального почерку Н. Федорової. На нашу думку, ще одним аргументом щодо авторства Н. Федорової є тарель із «птахом», опублікована у статті художниці [10, 345].

Отже, В. Орлов та Н. Федорова оздобили вхідні групи будинку (вул. Миропільська, 3) керамікою майже аскетично. Застосування комбінованого методу – поєднання об'ємної тарілки з пласкою плиткою – урізноманітнює декорування стіни, з властивими їй лінійністю, хроматичною прокресленістю та орнаментально-графічним рішенням композиційної побудови.

В оздобленні будинку по вул. Малишка, 31 (1970) використано збірні пласкі керамічні поліхромні плитки. «Велика»

композиція (52x44 см) складена з шести стандартних плиток (25x14,5 см). Праворуч від неї «мала» композиція – вільно вмонтовані одна, дві чи три плитки такого ж самого розміру. «Велика» і «мала» композиції об'єднані одним фіто- чи зооморфним мотивом та витримані в одній колірній гамі (табл. 1, 2).

Рідкісним є зображення блакитного «оленя», контур фігури якого обведено ультрамарином, що додатково підкреслює світлий силует на темно-оливковому тлі (рис. 1). Тварина стоїть серед блакитних квіток, повернувши назад голову, ніби почувши спів пташки, намальованої на невеличкій плитці обабіч. У їхніх фігурах панують заокруглені лінії. Припускаємо, що на створення цієї композиції художника надихнув скіфський звіриний стиль з превалюючим на третьому етапі образом оленя з повернутою назад головою [6, 73].

Комбінування цілої форми з окремих фрагментів характерне для наступних флоральних мотивів. Серед них привертає увагу велика квітка на стеблі з чітко окресленими елементами. Збірчаста чорна емаль і грубе окантування, з металевим блиском червоної поливи, виявляє та узагальнює форму. При зміні освітлення, полив'яні плитки відблискують, немов відполірована мідна поверхня.

Рис. 1. «Олень». Розписні плитки. 1970. Шамот, поливи, емалі. 51x43. Київ, вул. Малишка, 31

Художньою особливістю керамопластики цього будинку є тактовне застосування обмеженої кількості абстрагованих форм, натомість зацентовано увагу на контрасті збільшених мотивів квіток, птахів на чорному або червоному тлі, тварини на оливковому. Оздоблення цих вхідних груп належить Н. Федоровій та Г. Шарай, аналогі є на архівних світлинах [19]. Проте, вірогідна причетність інших художників, що потребує подальших досліджень.

Об'ємне розписне керамічне оформлення вхідної групи по вул. Дарницький бульвар, 4 (1971) складається з дев'яти середньої глибини тарелей з фіто-, орніто- або зооморфними орнаментами, що вмонтовано у стіну по три в ряд³. На першій стіні переважає, розроблена

Н. Федоровою червона полива, що інтерферує, та застосування різних видів птахів. Добре читаються на світло-вохристому тлі вишневі орнітоморфні мотиви, один у вигляді «цесарки», інший – «птаха» («курки») з закрученим у коло хвостом. Останню тарель опубліковано у праці В. Щербака [12, 37]. Ще одна тарель з цієї ж стіни, але з подвійними «голубами» у профіль, із зигзагоподібними хвостиками, що нагадують витинанку.

На наступній стіні художники поживляють композицію верхнім рядом тарелей більшого діаметра (рис. 2). Серед них привертає увагу трифігурна композиція зі стилізованими світло-фіолетовими «пантерами», окресленими брунатною поливою, що йдуть одна за одною серед бутонів квіток. Зображення цих котячих хижаків, безумовно, запозичено зі скіфського звіриного стилю, де воно відоме з архаїчного періоду. На деяких творах IV ст. до н. е. голову тварини повернуто анфас, наприклад, як у пантер на келисі з кургану Куль-Оба та на золотих піхвах меча з кургану поблизу с. Велика Білозерка [7, 186-188]. Подібний зв'язок з повернутою анфас головою є і на архівних світлинах Г. Шарай [14, арк. 24-27]. Декор аттичних червонофігурних рибних блюд з двофігурними зображеннями покладено в основу розпису тарелі у середньому ряду. Пошуки символічної виразності прослідковуються в композиції з двома блакитними «павичами» у профіль, що звернені один до одного, з піднятими до гори головами, між якими «падають» три краплі води. Птахи наче напуваються водою. Ідентична тарель Н. Федорової є на архівних світлинах [14, арк. 119-122]. Елементом, що об'єднує композиції на стіні, виступає центральна тарель з восьмикутною жовтою «зіркою», яка виділяється на блакитному тлі. Цей багатопроменевий мотив поширено в українській народній орнаментіці [8, 202].

Рис. 2. Н. Федорова. Розписні тарелі з фіто- та зооморфним орнаментами. 1971. Шамот, поливи, емалі. d 42; 32-33. Київ, вул. Дарницький бульвар, 4

Стіна третьої вхідної групи, також вирізняється центральною тарелю зеленого кольору з трьома стилізованими «рибами» з шаховою лускою, що розташовані одна над одною (табл. 1, 3). Цей мотив запозичено з давньоеллінських червонофігурних рибних блюд. На тарелях навколо річкового образу бачимо як орнаментально-декоративні, так квіткові й орнітоморфні мотиви. Зокрема, образ «півня» навіяно зображеннями на еллінських монетах Сицилії, що додатково підтверджується архівними фото Г. Шарай [14, арк. 39-40].

Одна із тарелей з квітковим мотивом, четвертої стіни, опублікована в статті Н. Федорової [10, 345], світлини ще дванадцяти тарелей зберігаються в її архіві [19]. На останній стіні переважають тарелі збільшених розмірів із казковими образами «лебедя», «павича», «курки» та двох «горлиць» на одній тарелі (табл. 1, 3). Силуетну виразність визначено світло-кремовим заповненням птахів з характерними, схожим на акварельний живопис патьоками.

Отже, оформлення вхідних груп даного будинку виконано за допомогою великих гончарних тарелей з широким діапазоном художніх рішень. Об'ємний зв'язок з пласкою стіною виокремлює засоби асоціативно-художньої експресії. Примхливо переплетені зоо-, орніто- та фітоморфні мотиви склали основу художнього образу тарелей. Виразність розписів підкреслено скульптурно-образною формою керамопластики, з комунікативною, обереговою та естетичною функцією. Є вірогідність, що тарелі розписано не тільки Н. Федоровою, а й іншими керамістами. Всі тарелі ймовірно виготовлено Я. Падалкою, який у цей час також працював у майстерні.

Інші способи оформлення застосовано у будинках, другої, виділеної нами групи, з варіантним збірним розписним декоруванням. Основні експерименти художників зосереджено або на зіставленні кольору з рельєфною поверхнею плитки, або на витончених нюансах поліхромії на гладкій кераміці [18, арк. 2].

Варіантні збірні розписні плитки. Пласкі поліхромні панно займають майже всю центральну та бокову частину вхідних груп будинку по вул. Жмаченко, 18² (1974). Як зазначає Н. Федорова: «Работая над выявлением новых декоративных возможностей глазурованной керамики, лаборатория провела ряд экспериментов с применением боя оконного стекла. В результате проведенной работы получен ряд

образцов с яркими, чистыми цветами, при желании можно получить цвет с растяжкой, пастельный и пр.» [15, арк. 38]. З архівних документів відомо, що для входів двох будинків по вул. Жмаченко використано описаний вище метод оформлення [15, арк. 38-39]. Орнамент складено з вільно розписних плиток, вкритих текучими поливами, в складі яких бите віконне скло. Завдяки своїй структурі, поливи створюють ефект абстрактно-експресивного живопису, одне панно – у чорно-блакитних тонах, інше – з поєднанням теплих та холодних відтінків – брунатного та ціанового. Панує вертикальна орієнтація стандартних облицювальних плиток 25x14,5 см, загальний метраж варіюється в межах 11 м². При попаданні прямих сонячних променів поливи нагадують розтріскану кригу (табл. 1, 4). Специфікою декорування є експериментальні поливи Н. Федорової. Аналоги таких плиток є у публікації М. Буланової-Топоркової [1, 28]. За архівними даними їх виконала Г. Севрук [16, 45], але керамістка заперечила свою причетність.

Фасадні центральні стіни-колони вхідних груп по вул. Курнатівського, 2² (1981) оформлені маленькою полив'яною плиткою світло-зеленого кольору з додатковими вставками зі збірної стандартної облицювальної плитки (25x13,2 см) з авторським варіантним розписом поливами відновного вогню, вишневого з мідним відблиском та зеленуватого відтінків (табл. 1, 5). Архітектори застосували таке оздоблення у кожному другому під'їзді. Одна композиція розміщена в центральній частині стіни та представлена п'ятьма вертикальними плитками (124,5x13,2 см), друга – вгорі й меншого розділу (76x67 см). Плитки розписані в абстрактно експресивному стилі, з примхливим ритмом візерунчастого розтікання форми у форму, з фрагментарно утвореною чотирьохпелюстковою рослиною, осердя якої не заповнене поливою, що робить композицію легшою. Аналогічні варіантні плитки опубліковано М. Булановою-Топорковою [1, 28], що дає змогу віднести їх до творчості Г. Шарай, адже художниця приділяла багато уваги розробці варіантних плиток для типового будівництва.

Низькорельєфне оформлення. Декорування вхідних груп будинку по вул. Курнатівського, 6² (1981) близьке до попереднього прикладу. Але тут розроблено складнішу композицію з авторським пластично-фактурним оздобленням за допомогою збірних варіантних

низькорельєфних плиток з дзеркальним відображенням. Вгорі по центру стіни – квадрат (59x57 см), під яким – вертикальний «стрижень» (55x11 см), які викладено з плиток невеликого розміру (5,7x5,8 см). В основі зображення кожної плитки – рельєфне півколо, що слугує основою для побудови геометричної орнаментики з кіл, розеток, трикутників тощо.

Рис. 3. Г. Шарай, О. Лобов. Варіантне низькорельєфне панно. 1981. Шамот, поливи. 59x57; 55x11. Київ, вул. Курнатівського, 6

Панно різняться між собою варіаціями декору та колірною гамою (табл. 1, 6). Превалюють панно з чотирьохпелюстковими розетками червоного, світло-бежевого та зелених відтінків на ціановому (рис. 3) та білому тлі, викладеному зі стандартних плиток. Таке рельєфне моделювання має перевагу внаслідок контрасту світла й тіні, а його художня мова підпорядкована композиційно-тектонічним функціям експериментального формоутворення, яке має безліч варіантів компоновання. Архівні джерела дозволили встановити імена авторів – Г. Шарай та О. Лобов [16, 43; 19].

Наукова новизна. До наукового обігу введено нові зразки архітектурного декору, виготовленого в київській Експериментальній майстерні художньої кераміки. Виявлено особливості художньо-стильових манер Н. Федорової та Г. Шарай, запозичення ними поодиноких іконографічних схем з стародавнього мистецтва. Фіто- та орнітоморфні мотиви у розпису кераміки на вхідних групах будинку по вул. Миропільська, 3 у Києві розширили уявлення про спектр тематики у творчості В. Орлова.

Висновки. Художньо-стилістичний, порівняльно-типологічний аналіз керамопластики вхідних груп окремих багатоповерхових будинків Північно-Броварського та Воскресенського масивів Києва дозволив виділити два основних підходи в їх оформленні: тематичне розписне і варіантне декорування розписними збірними

плитками. Митці звертались до фігуративних, орнаментальних та абстрактних композицій, прагнули до розмаїтості, проводили різноманітні експерименти з метою виявлення нових декоративних можливостей глазурованої кераміки, створення багатшої колористичної палітри та фактури. Встановлено імена художників – Н. Федорової, Г. Шарай, О. Лобова та В. Орлова, які за радянських часів використовували не тільки мотиви українського народного мистецтва, але і його символічну колористику. Вивчення архівних джерел дало можливість стверджувати, що керамісти надихалися еллінським аттичним вазописом і монетним мистецтвом класичного періоду та виробами тореvтики у скіфському звіриному стилі.

Примітки

¹ «Лаборатория разработала и довела до практического внедрения использование стандартных керамических облицовочных плиток 14,5 + 25 см, изготовляемых киевским заводом «Керамик» [12, арк. 1].

² Двадцять п'ятого квітня 2020 р., керамопластика по вул. Миропільська, 3, вул. Малишка, 31, вул. Дарницький бульвар, 4, очищена від паперової реклами, плям від клею ПВА-д та локальних фарбових забруднень. Очищення та фотофіксацію проводили художник-реставратор А. Скоромна та І. Німченко. Кераміку, яку розглянуто у статі віднайдено А. Скоромною 07.03.2020.

³ Загальний розмір панно в межах 146x138 см, кожна велика тарель d 42 см, середня d 32-33 см.

Література

1. Буланова-Топоркова М. Вічно живі традиції. Образотворче мистецтво. 1983. № 6. С. 27–29.
2. Килессо С. Керамика в архітектурі України. Київ: Будівельник, 1968. 104 с.
3. Крутенко Н. Рецепти сивої давнини. Прапор комунізму. 1984. 5 лип. С. 4.
4. Крутенко Н. На тій майстерні не шукай табличок. Жінка. 1993. № 2. С. 11–13.
5. Мусяченко П. Керамика в архітектурі і строительстве: (Методы художественного оформления керамических изделий). Київ: Изд-во Академии архитектуры Украинской ССР, 1953. 127 с., іл.
6. Полидович Ю. Основные группы изображений оленей раннескифского времени из восточных регионов Евразии. Архаическое и традиционное искусство: проблемы научной и художественной интерпретации: Материалы Всероссийской (с междунар. участием) науч. конф. (12–14 ноября 2014 г.). Новосибирск: Институт археологии и этнографии СО РАН, 2014. С. 73–76.

7. Полидович Ю. Лев и пантера (ажурные пластинки из Мелитопольского кургана). Археология і давня історія України. 2017. Вип. 2 (23). С. 185–192.

8. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Передмова акад. М. В. Поповича. 2-ге видання. Київ: АНТ, 2009. 408 с., іл.

9. Склярєнко Г. Художник и город: Проблемы формирования архитектурно-художественного ансамбля. АН УССР. Институт искусствоведения, фольклора и этнографии им. М. Ф. Рылского. Киев: Наукова думка, 1990. 104 с. ил.

10. Федорова Н. Три школи. Україна. Наука і культура. 1993. Вип. 26–27. С. 337–352.

11. Чегусова З. Пошуки нових форм у сучасній монументально-декоративній кераміці України. Образотворче мистецтво. 1986. № 5. С. 24–27.

12. Щербак В. Розвиваючи традиції. Народна творчість та етнографія. 1969. № 6. С. 35–41.

13. Щербак В. Сучасна українська майоліка. Київ: Наукова думка, 1974. 192 с., іл.

14. Альбом з індивідуальними фотографіями Альошина П. Ф., Заболотного В. І., Комара В. М., Лазаренка В. І., Манучарової Н. Д. та фотографії робіт Кацимона С. Ю., Мешкової Л. І., Олексієнка Ф. І., Орлова В. О., Падалки Я. І., Севрук Г. С., Шарай Г. Г. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 1113. Оп. 1. Од. зб. 145. Арк. 1–190.

15. Експериментальної майстерні художньої кераміки Інституту архітектурних споруд АБ і А УРСР на теми: 2, 3. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 1113. Оп. 1. Од. зб. 103. Арк. 1–40.

16. Крутенко Н. История создания и деятельности лаборатории архитектурно-художественной керамики Академии архитектуры Украинской ССР (впоследствии КиевЗНИИЭПа). Київ, 1985. 1–98 с. Держ. наук. архітектур.-буд. б-ка ім. В. Г. Заболотного.

17. Матеріали художника Орлова В. О. та про нього / пропозиції по використанню декоративної кераміки, проспект для Лейпцизької ярмарки, характеристика, каталог виставки, фотографії робіт. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 1113. Оп. 1. Од. зб. 87. Арк. 1–35.

18. Про роботу експериментальної майстерні художньої кераміки. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 1113. Оп. 1. Од. зб. 97. Арк. 1–8.

19. Федорова Н. Фотографії. Архів Н. Федорової у НМУНДМ (Нац. музей укр. народного дек. мист.).

References

1. Bulanova-Toporkova, M. (1983). Eternally living traditions. *Obrazotvorche mystetstvo*, no. 6, pp. 27–29 [in Ukrainian].
2. Kilessso, S. (1968). *Ceramics in the*

architecture of Ukraine. Kyiv: Budivelnyk [in Russian].

3. Krutenko, N. (1984). Recipes of hoary antiquity. Prapor komunizmu. 5 lyp. pp. 4 [in Ukrainian].

4. Krutenko, N. (1993). Do not look for plates in that workshop. Zhinka, no. 2, pp. 11–13 [in Ukrainian].

5. Musienko, P. (1953). Ceramics in architecture and construction: (Methods of decorating ceramic products). Kyiv Izd-vo. Akademii arxitektury Ukrainskoj SSR [in Russian].

6. Polidovich, Ju. (2014). Main groups of deer images of early Scythian time from eastern regions of Eurasia. Archaic and traditional art: problems of scientific and artistic interpretation: materials of the All-Russian Scientific Conference with international participation. Novosibirsk: Institut arxeologii i etnografii SO RAN, pp. 73–76 [in Russian].

7. Polidovich, Ju. (2017). Lion and panther (openwork plates from the Melitopol Burial-Mound). Archeology and early history of Ukraine, issue 2 (23), pp. 185–192 [in Russian].

8. Selivatchov, M. (2013). Lexicon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomination, styles, typology). Second edition. Kyiv: ANT [in Ukrainian].

9. Skljarenko, G. (1990). Artist and the city: Problems of formation of architectural and artistic ensemble. AN USSR. Institut iskusstvedeniya, folkloru i etnografii im M. F. Rylskogo. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].

10. Fedorova, N. (1993). Three schools. Ukraina. Nauka i kultura, issue 26–27, pp. 337–352 [in Ukrainian].

11. Chehusova, Z. (1986). Search for new forms in modern monumental and decorative ceramics of Ukraine. Obrazotvorche mystetstvo, no. 5, pp. 24–27 [in Ukrainian].

12. Scherbak, V. (1969). Developing traditions. Narodna tvorchist ta etnografii, no. 6, pp. 35–41 [in Ukrainian].

13. Scherbak, V. (1974). Contemporary Ukrainian majolica. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

14. Album with individual photos of the P. Alyoshin, V. Zabolotny, V. Komara, V. Lazarenka, N. Manucharova and photos of the works by S. Katsimon, L. Meshkova, F. Oleksienko, V. Orlov, Y. Padalka, G. Sevruc, G. Sharay. TsDAMLM Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv-muzei liter. i myst. Ukrainy). F. 1113. Op. 1. Od. zb. 145. Ark. 1–190 [in Russian].

15. Experimental workshop of Artistic Ceramics of the Institute of architectural constructions AB and A of the USSR on the themes: 2, 3. TsDAMLM Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv-muzei liter. i myst. Ukrainy). F. 1113. Op. 1. Od. zb. 103. Ark. 1–40 [Russian].

16. Krutenko, N. (1985). History of creation and activity of the laboratory of architectural and artistic ceramics of the Academy of Architecture of the Ukrainian SSR (later KyivZNIIEP). Kyiv, 1–98. Derzh. nauk. arxitektur. -bud. b-ka im. V. G. Zabolotnogo [in Russian].

17. Materials of the artist V. Orlov and about him / suggestions on the use of decorative ceramics, prospectus for the Leipzig Fair, description, exhibition catalog, photos of works. TsDAMLM Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv-muzei liter. i myst. Ukrainy). F. 1113. Op. 1. Od. zb. 87. Ark. 1–35 [in Ukrainian, Russian].

18. About the work of the Experimental workshop Art Ceramics. TsDAMLM Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv-muzei liter. i myst. Ukrainy). F. 1113. Op. 1. Od. zb. 97. Arc. 1–8 [in Russian].

19. Fedorova, N. Photos. Archive of N. Fedorova. NMUNDM (Nats. muzei ukr. narodnoho dek. myst.) [in Ukrainian, Russian].

*Стаття надійшла до редакції 17.08.2020
Отримано після доопрацювання 21.09.2020
Прийнято до друку 25.09.2020*